

RESUM

Aquesta tesi té com a objectius estudiar, analitzar i presentar a la comunitat científica, com es va iniciar el procés d'electrificació de la província de València en la fase primera menys coneguda. S'ha estudiat com es van formar les primeres companyies elèctriques valencianes, com es van originar, quines van ser les experiències prèvies que van motivar la formació, quin va ser l'origen del capital necessari per a establir-se, com van créixer, quin va ser el paper de la burgesia valenciana en la creació d'aquestes primeres companyies i quina va ser la seva trajectòria en el mercat.

Per això s'ha recopilat informació de diferents fons documentals, sent les més rellevants, l'Arxiu Històric d'Iberdrola "Salt de Alcántara" i l'Arxiu de la Diputació Provincial de València. El primer guarda informació de les primeres societats que després de successius processos d'adquisició van acabar formant part d'Hidroelèctrica Espanyola, finalment Iberdrola. En el segon fons trobem totes les sol·licituds de llicència que les persones o empreses van realitzar al Governador de València per a poder dur a terme la seva activitat, entre elles, l'aprofitament de concessions hidràuliques i el traçat de línies elèctriques. Finalment, a l'Arxiu Històric Municipal de València hem localitzat la informació relativa a les primeres instal·lacions elèctriques a la ciutat.

Així hem pogut traçar un desenvolupament inicial fortament lligat a la indústria de la molta, ja que van ser els molins els primers artefactes que es van utilitzar per produir electricitat en baixa tensió destinada a l'enllumenat propi i de les poblacions properes.

En el capítol 2 del document s'ha descrit l'entorn històric i econòmic que ens permet situar l'activitat econòmica dins el marc espanyol i particularment, el valencià. En aquesta situació de decliu colonial i proteccionisme, dins de la estabilitat política que va suposar la Restauració, dos factors van influir en la recuperació: el desenvolupament del transport per ferrocarril i la telegrafia. Es destaca aquí, l'important paper de difusió tecnològica que van exercir les exposicions, tant internacionals com autòctones.

A continuació cal establir el context tecnològic on Espanya participa com a país clarament importador de tecnologia elèctrica. No passa el mateix amb la tecnologia hidràulica on veurem que empreses

valencianes com la Maquinista Valenciana van subministrar les turbines que convertien la força de l'aigua en energia aprofitable. Destaquem aquí la importància de la dinamo de Gramme i de les llums d'arc voltaic i com aquestes primeres llums es van anar substituint progressivament per les més avançades d'incandescència. Tot això conformaria el primer ús elèctric que va ser la il·luminació i especialment l'enllumenat públic.

Per entendre millor el procés d'electrificació inicial a la província de València, analitzem com es va produir el procés a Catalunya, procés que va ser anterior, impulsat per Dalmau i la seva Societat Espanyola d'Electricitat. Aquesta societat va crear una filial a València en 1883 que va tenir un destacat començament en l'Exposició Regional Valenciana d'aquest any, però el seu esforç no es va veure recompensat i al poc temps va desaparèixer. A València, el contracte d'enllumenat públic s'havia adjudicat al conegut polític i empresari José Campo que era propietari de la fàbrica de gas del Pla del Remei. Tot el mercat d'il·luminació a la ciutat era gairebé monopoli del citat personatge i no resultaria fàcil a qualsevol altre empresari obrir-se camí i competir amb Campo en el que ell considerava el seu territori. Tots els intents en aquest sentit van fracassar.

A la dècada posterior i última de segle alguns moliners van decidir acoblar un generador al mecanisme hidràulic del molí. Neix llavors el terme de molí de la llum que s'estén per tota la província. Alguns d'ells comptaven també amb un suport de vapor. A la tesi es descriuen en detall cinc casos que van donar posteriorment peu a quatre empreses elèctriques pioneres: el molí de Forés a Silla, el de Nou Moles a València, el de Daroqui a Manises, el de Penyes Rotges a Montroi i el de Guarner a Xàtiva.

El següent pas en el camí de l'electrificació es produeix amb la formació de les primeres empreses i aquí s'observa clarament un salt d'escala. En primer lloc hi ha una aposta generalitzada per l'ús del corrent altern doncs resultava senzill transformar el voltatge i així reduir les pèrdues de potència en el transport. Aquest avanç va permetre l'aprofitament de salts més llunyans als nuclis urbans i amb una major energia aprofitable. Així va sorgir la Societat Hidroelèctrica de València el seu objectiu era el subministrament a la població de Gandia i a les poblacions properes a la conca del riu Alcoi. Aquesta societat té el seu origen al molí de Forés. En el terme de Xàtiva i sobre la transformació del molí de Guarner en fàbrica d'electricitat, sorgeix Serra i Ramírez, societat que pren el nom dels seus creadors. A la

Ribera Alta i gairebé al mateix temps, es desenvolupa una important activitat d'electrificació de la mà de Juan Vicente Pardo. Poc després, després de la mort de Campo, a la ciutat de València s'obre el mercat de la il·luminació elèctrica apareixent per la zona oest l'Electro Hidràulica del Túria i per l'est la Societat Valenciana d'Electricitat. Electro Hidràulica del Túria es crea mitjançant la incorporació de tres molins com a actius elèctrics, el de Nou Moles, el de Quart i la transformació del de Daroqui, que serà el centre de producció més important de la nova companyia. Totes aquestes societats de capital valencià són anteriors a Hidroelèctrica Espanyola que es crea en 1907. A partir d'aquesta data, l'èxit elèctric ja és notable, i la inversió més segura, de manera que apareixen altres societats disposades a competir.

Finalment es destaca la importància que va tenir el riu Xúquer i especialment els salts propers a Millares, en la configuració del mercat elèctric posterior, en particular el conegut com "Salto de las Agujas", que havia estat propietat d'Hidroelèctrica de València. Cap de les societats valencianes va ser capaç de donar el pas necessari a la generació intensiva. Aquest pas requeria d'una forta inversió per afrontar les grans obres hidràuliques que eren necessàries. Finalment va ser Hidroelèctrica Espanyola qui va adquirir aquestes dues concessions del Xúquer que després d'unes difícils i costoses obres, li donarien l'hegemonia del mercat valencià.

La tesi conclou explicant el model d'electrificació inicial a la província de València, validant el paper de la burgesia valenciana en l'impuls inicial i assenyalant el seu fracàs en el camí a la gran generació. Tot això contribueix a explicar com s'ha arribat a la situació actual.